

Sicole :

Li viebe

Li viebe, c' est l' mot k' est l' soûmint d' ene fråze u d' ene fråzlete.

Li cawete d' on viebe candje sorlon l' sudjet et l' tins. C' est çou k' on lome les codjowaedjes. Li scrijha do viebe a on metou tins et ene metowe djin, c' est l' codjowa.

Ene vierbire fwait l' minme bouye k' on viebe, mins c' est sacwants mots todi metous eshonne.

Sôres di viebes

viebes à coplemint

o viebe avou on droetrin coplemint (Fr. transitif direct).

i boet ddja del bire di ttå matén

o viebe à coplemint nén direk : viebe avou on nén droetrin coplemint (Fr. transitif indirect)

i trinnèt às bwès avou deus ptitès grijhès cavales

o viebe a nén dit coplemint : gn a on coplemint k' on comprind docô, et k' on n' rimete nén.

dji va aler tcherwer

viebe sins coplemint : viebe ki n' a nou coplemint direk u nén direk (Fr. intransitif).

i pestelève divant l' clinique

viebe sins djin: viebe ki si codjowe k' avou l' sudjet "i" u "ça" (Fr. impersonnel).

i ploût et i plourè, dit-st i l' bierdjî

viebe à prono: viebe ki s' codjowe todi avou on prono, del minme djin k' el sudjet (Fr. pronominal).

o viebe miroetrece : li prono est l' minme djin ki l' sudjet (Fr. réflexif) :

Avou les tenes, a l' ivier, i n' si lavént k' on côp par moes, et eco !

o viebes nonlôtrece : gn a sacwants sudjets et i s' rindèt l' accion n' onk l' ôte (Fr. réciproque) : si pingnî (si bate onk conte l' ôte), s' apougnî).

Dintins, dins a ene dicâce, cwand i n' s' avént nén pingnî, i n' s' avént nén amuzé

aidant viebe : viebe k' end aide codjower èn ôte.

Dji m' î va aler vey

Eciclopedeye :

Les feudlissêyes

Ene feudlissêye c' est ene plante pareye å feu d' li

No e sincieus latén: Alliaceae (famile des as).

Portant, ci rindjmint la, lomé "Rindjmint classike da Cronquist" (1981) n' est pus waire accepté ouy, ca on-z a Bén veyou ki les plantes k' estént ladvins n' estént nén si parintes ki ça ene avou l' ôte. Les feudlissêyes sont des plantes ki vnèt sol tere u dins l' aiwe. Ele ont sovint èn agnon (u ene truke). Sovint, leus foyes ni crexhèt k' å pî do montant.

Cogne des fleurs : les fleurs ont 3 petales + 3 foyes di fleur del minme couleur. ele ont 6 stamenes, et 3 cårpales. Les grinnes si saiwèt evoye foû d' troes lodjetes.

Sacwantès feudlissêyes

Del brele (on dit eto des breles, des setons), c' est ene yerbêye ki vént tote seule dins les bwès.

L' a u les as, c' est ene plante k' on-z ahive po si agnon, k' on eploye po cujhner.

Cist agnon la si lome eto ene tiesse u bole d' a. I s' pårtixh a 10 a 25 bokets, k' on lome on sclat, ene hîfe, ene eslepe, ene schipe u on cwårtî d' a.

Po wårder les as, on ndè fwait des tresses, k' on lome eto on rin u on tchaplet d' as.

L' a, c' est eto ene yebe ås maladeyes, metans, disconte des viers.

Li feu d' li (on scrît eto : feu-d'-li; on dit ossu fleur di sint Djôzef u lisse), c' est ene fleur des cortis, po wårni, avou des grandès fleurs di sacwantès couleurs, mins ki c' est les blankes les pus rlomêyes.

Li foye di coixheure, c' est ene plante des bwès avou des ptitès blankinassès fleurs a xhilete, et a raecinêye avou des gros nuçrês avou ene mâke, ki fwaiynut pinser a on catchet.

Ele florixh e moes d' djun.

Li fruit, c' est on ptit mâve poes, k' i gn a do pwezou dvins.

Li foye di coixheure arestêye li sonk cwand on s' a coixhî.

Sôres :

* Polygonatum odoratum : ki les fleurs odèt bon.

* Polygonatum multiflorum : ki les fleurs n' odèt rén.

Scoles di Bive, li 17 d' mæss 2009

Li **coltchike** (on dit eto : **vatche-et-veas**, **touwe-tchén**, evnd.), c' est ene plante ki vént dins les frexhès plaeces come les prés. Ele fouye e bontins, et flori e waeyén-tins, avou des blankes, des rôzes, u des violêyès fleurs.

Epweznaedje des vatches

Ele arivéve a l' erire-sâjhon, cwand on meteut les biesses dins les prés kékes djoûs po ramasser les ptits waeyéns.

Li pwezon si rtape so les boyeas: l' epweznêye biesse glete, schite, et atrape des trinchêyes (colikes); ele creve après deus troes djoûs.

Ça pleut ariver l' ivier, cwand les vatches estént fôrêyes avou do four di pré k' i gn aveut des grinnes divins.

Scrijheu e walon :

Joseph Minet

Joseph Minet, c' esteut on scrijheu e walon do Paysis d' Lidje.

Il a dvou skepyî dins les anêyes 1890.

I raconte çou k' il a viké al guere di 14 dins on live "Rimimbrances d' on franc tigneus" k' a moussî foû e 1962.

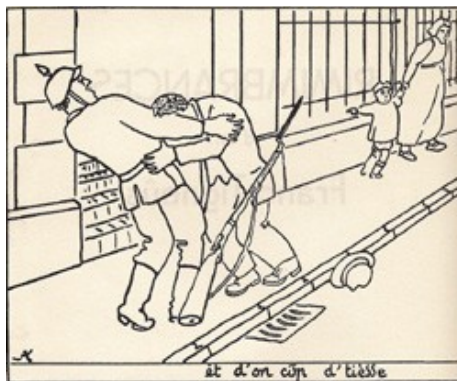
Li moude do sôdâr almand el gâre di Nameur

Li sinne si passe a Nameur, e moes d' octôbe 1916.

On bea djoû ariva ki divna laid por zels,

Afîsse do cweri a wangnî dpus, i vna e l' idêye a Djôzef e s' feme d' aler disk' a Nameur po-z î fé do comiece.

Tot moussant foû del gâre, Djôzef riçuva on côp d' crosse di fizik divins les rins. C' esteut l' manire k' on Boche eployive po fé comprinde a nosse copere k' i dveut roter a droete. Si voeyant bouxhî insi d' èn etrindjir, si sonk ni fjha k' on toû. Vif come li poure, i s' ritourna d' on plin côp, apiça l' gris-moussî po li stoumak et d' on mwaisse côp d' tiesse, vos l' evoya al tere. Sins piede ene sigonde, i dâra dsu. Come il aveut des fiers d' âgne clawés a ses solés, i lyi tchessa tant et tant des côps d' talons ki l' orne endè mora deus eures après. Tot çoula s' aveut passé so mons d' timp k' endè fât po l' raconter. Li flouxhe s' aveut rashonné, mins, dismetant k' nosse Djôzef tuzéve al mâcule k' i vneut do fe, ci chal sinta tot d' on côp zûner s' tiesse et, tot fjhant on dmey toû so s' talon, i touma d' ene plinne pîce al tere. C' esteut des policîs boches moussîs a bordjeus ki l' avît stindou a côps d' matrake.

Cwand c' est k' i s' rava, esteut ç' des eures ou des djoûs après, i s' ritrova stâré e-n on lét dvins ene celure la wice ki pus rén n' vikéve por lu. Si tiesse et ses mwins estént loyeyes. Djondant d' lu, assious a ene tâve, deus sôdârs gradés, k' avént puvite l' air di deus moudreus, lyi tapént ene mâle loukeure. Sins fé les cwanses di rén, i rsera ses ouys et tuza dvintrinmint po saveur la wice k' esteut et pocwè k' esteut raloyî. Rén n' lyi vneut e l' idêye di çou k' s' aveut passé. Nâjhi do tuzer et do ratuzer, i s' redoïrna dji n' sai po cbén d' tins. Cwand i s' dispierta, il esteut e s' plin sinse. Voeyant k' aveut les ouys å lådje, onk des deus oficîs s' aprepiya d' lu.

Scoles di Bive, li 17 d' måss 2009

Tchanson :

Walonofone blouze

(cåzaedjes da A. Gauditiaubois ; muzike da M. Keiser, tchnté pa Brigitte Hallet lomêye
Jesebel)